

Joan Seguí Almuzara (1885-1936), el figuerenc protagonista de la subversió militar a Melilla

Josep Clara Resplandis^{a*}

^a Universitat de Girona - Real Academia de la Historia

RESUM

Un tinent coronel retirat, originari de Figueres, va ser una de les figures clau de l'aixecament militar de 1936 al nord d'Àfrica. En temps de la dictadura de Primo de Rivera havia estat agregat militar a l'ambaixada espanyola de París i Brussel·les, i en 1931 s'havia acollit voluntàriament al retir proposat pel ministre Manuel Azaña. Dedicat als negocis a Melilla i afiliat a Falange Española, va ser l'enllaç entre conspiradors civils i militars de Melilla i els directors de la subversió a la Península. Amb el triomf dels sollevats, es va traslladar a Andalusia, per tal de prosseguir el combat contra la Segona República, però ben aviat va perdre la vida en terres extremenyas. D'aquesta manera, el seu paper en la Guerra Civil va restar sense rellevància.

Paraules clau: Conspiració antirepublicana, guerra civil, Melilla, militars empordanesos.

Joan Seguí Almuzara (1885-1936), the protagonist from Figueres during the military subversion in Melilla

ABSTRACT

A retired lieutenant colonel, originally from Figueres, was one of the key figures in the 1936 military uprising in North Africa. During the dictatorship of Primo de Rivera he had been a military attaché at the Spanish embassy in Paris and Brussels, and in 1931 he voluntarily accepted his retirement proposed by Minister Manuel Azaña. Dedicated to business in Melilla and affiliated to the Falange Española, he was the link between civil and military conspirators in Melilla and the directors of subversion in the Peninsula. With the triumph of the uprising, he moved to Andalusia, in order to continue the fight against the Second Republic, but he soon died in Extremadura. Therefore, his role in the Civil War remained irrelevant.

Keywords: *Anti-republican conspiracy, civil war, Melilla, Empordà military men.*

* Correspondència: Josep Clara Resplandis
E-mail: josep.clara@udg.edu

Recepció: 28/03/2023 • Acceptació: 28/05/2023

DOI: 10.34810/20.8010.01.329

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos (AIEE), Figueres, vol. 54 (2023), pàg. 243-250

UN FIGUERENC CIRCUMSTANCIAL

Figueres, pel fet de tenir la guarnició del castell de Sant Ferran, va ser lloc de naixement de militars, sobretot fills de militars que van continuar la professió del progenitor. Entre 1900 i 1930 més de vint figuerencs van estudiar a l'Acadèmia d'Infanteria, a Toledo, i d'altres van fer-ho als restants centres d'ensenyament castrense. Un exemple del primer grup va ser el titular d'aquestes pàgines, el qual s'ha de contemplar com a figuerenc circumstancial.

Nascut a Figueres, el 7 de setembre de 1885, Joan Seguí Almuzara era fill de Joan Seguí Verdú, militar, i de Maria Almuzara. La professió del pare va condicionar els canvis de domicili familiar que ell va seguir en l'etapa infantil, entre els quals els de Figueres i el de Lleida.

Repetint la professió paterna, va ingressar a l'exèrcit el 17 d'octubre de 1899, quan acabava de complir catorze anys i es respirava encara la derrota de 1898. L'any següent, amb la mateixa condició de soldat del Regiment d'Infanteria Almansa número 18, destacat a Lleida, va aprovar els exàmens per entrar a l'Acadèmia d'Infanteria de Toledo i estudiar els cursos reglamentaris. Era un dels 93 aspirants seleccionats que podrien seguir els estudis de la carrera militar.¹ Entre els companys de promoció hi havia un altre figuerenc: Carlos Capdevila Esterás, nascut el 1883 i també fill de militar. Val a dir que el pare de Seguí, havent passat a la situació de retirat el 1901, va establir-se a Toledo, a fi d'estar a prop del fill estudiant. Els ingressats amb Seguí que aprofitaren les ensenyances dels tres cursos reglats aconseguiren el nomenament de segon tinent –equivalent a alferes– amb antiguitat de 14 de juliol de 1903.

De 145 ascendits, Seguí va demostrar que era un bon estudiant, i per això va figurar entre els dotze primers classificats. Només va ser superat per José Azcárraga Fesser, Joaquín Daganzo Jimeno, Juan Mateos Ramos, José Clemente Albadalejo, Miguel Garau Sureda, Fidel Suárez Barahona, José Espinosa Peñasco, Sergio Gandoy Vila, Pedro Román Carpena, Jaime Obrador Casasnova i Federico Jiménez Carril.² La primera destinació adjudicada va ser al Primer Batalló de Muntanya,³ destacat a Estella. Des de Navarra, temptat per una destinació africana, va passar al Regiment d'Infanteria de Ceuta.

És curiosa l'anècdota que va succeir poc després a Figueres, quan ell ja era un oficial de l'exèrcit espanyol, i que delata la desconexió entre les administracions. Pel fet d'haver-se allunyat de la ciutat natal, les autoritats municipals ignoraven on parava i que seguia la carrera militar. Per això, el 10 d'abril de 1905, l'alcalde de

1. *Diario Oficial del Ministerio de la Guerra [DOMG]*, 21 de juliol de 1900, p. 264.

2. *DOMG*, 15 de juliol de 1903, p. 127. Obrador, el 1936, era tinent coronel de la Guàrdia Civil i cap de la comandància de Girona.

3. *DOMG*, 21 de juliol de 1903, p. 158.

Figueres, Tomàs Jordà, que desconeixia la situació de Seguí, el va declarar pròfug, perquè no s'havia presentat a l'hora de fer la declaració de soldats, i va concedir-li l'oportunitat perquè comparegués davant la comissió mixta de reclutament.⁴ No calia.

Per antiguitat, Joan Seguí va ser declarat apte per a l'ascens a primer tinent el juliol de 1906. En la relació de beneficiats, es va classificar en el lloc setè, i només fou superat per Joaquín Daganzo Jimeno, Miguel Garau Sureda, José Espinosa Peñasco, Sergio Gandoy Vila, Pedro Román Carpeta i Federico Jiménez Carril. L'altre figuerenc, Carlos Capdevila Esterás, en canvi, va figurar cap al final de la promoció.⁵

Els ascensos posteriors van arribar-li sense retard. Foren aquests: a capità amb antiguitat del dia 1 de setembre de 1911, a comandant amb la de 29 d'abril de 1916, i a tinent coronel amb la de 21 de febrer de 1925.

El setembre de 1906, Joan Seguí va entrar com a alumne a l'Escola Superior de Guerra i fou declarat excedent del servei a la Primera Regió.⁶ Cinc anys després, el setembre de 1911, havent superat els cursos corresponents, va aconseguir fer-se un lloc en el servei d'estat major, com a membre de l'onzena promoció, en la qual va coincidir amb el comandant Andrés Saliquet Zumeta (Barcelona, 1877-Madrid, 1959) i el primer tinent Valentín Galarza Morante (Puerto de Santa María, Cadis, 1882-Madrid, 1952),⁷ noms representatius de militars vinculats posteriorment al règim franquista amb càrrecs polítics.

Va figurar, tot seguit, entre els destinats a la Capitania General de Melilla i a les Tropes de Policia Indígena, també a Melilla. Durant els anys vint i la dictadura de Primo de Rivera, quan l'exèrcit va assumir poders de tota mena en la vida política i social,⁸ va passar més temps fora del país que dins. En comissió de servei va estar a l'Escola Superior de Guerra a París, i va exercir com a agregat militar a les ambaixades de París i Brussel·les, així com en legacions a Holanda i Suïssa. Durant aquesta etapa va estar comissionat per assistir a esdeveniments diversos en territori europeu: va viatjar a Bèlgica en la visita dels sobirans espanyols, presència les maniobres de la 6a divisió de cavalleria de l'exèrcit francès a la vora del Roine, va assistir a la conferència hispanofrancesa de Madrid, a les maniobres de l'exèrcit francès a Laon, a la regió de Chartres i Mailly, a la presentació de credencials de l'ambaixador a Brussel·les, al casament del duc de Bravant, a les proves d'un nou model de projectors de defensa contra carros a Hengelo (Holanda), a presentacions

4. *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona*, 14 d'abril de 1905, p. 184.

5. *DOMG*, 10 de juliol de 1906, p. 85.

6. *La Vanguardia*, 13 de setembre de 1906, p. 3.

7. *La Correspondencia de España*, 28 de setembre de 1911, p. 4.

8. Carlos NAVAJAS ZUBELDIA, *Ejército, Estado y Sociedad en España (1923-1930)*, Logronyo, Instituto de Estudios Riojanos, 1991.

oficials a la Haia i Berna, etc.⁹ Cessà d'aquestes destinacions polítiques i militars el desembre de 1929,¹⁰ i va restar disponible a la Primera Regió Militar.

La proclamació de la Segona República, a la qual va prestar l'acatament reglamentari, i la reforma de l'exèrcit impulsada pel govern, van donar-li l'oportunitat de deixar la professió de les armes, per tal d'encaminar la trajectòria vital cap a unes altres direccions. Joan Seguí Almuzara va ser un dels trenta-cinc tinent coronels d'estat major que voluntàriament van optar per retirar-se de l'exèrcit l'any 1931, acollit als beneficis de la llei establerta per Manuel Azaña.¹¹ Aleshores residia a Madrid.

El mes d'agost de 1932 va retornar a Melilla. Així ho va anunciar la premsa africana: "*Desde ayer se encuentra en Melilla nuestro querido amigo el teniente coronel de Estado Mayor, don Juan Seguí Almuzara*".¹² El militar retirat va dedicar-se als negocis particulars. Coneixia bé l'ambient i les activitats comercials de la ciutat, perquè hi havia estat destinat abans de la llarga temporada passada a l'ambaixada de París.

CONSPIRADOR ANTIREPUBLICÀ

Entre l'oci i el negoci, Joan Seguí va esdevenir un activista distingit de les conspiracions contra la República a Melilla, especialment després del triomf del Front Popular en les eleccions de febrer de 1936. Actuà d'enllaç entre civils i militars de Melilla i la Península. Va encomanar a un capità de cavalleria retirat, Francisco Sánchez del Pozo, la captació de membres de la societat civil per engruixir la rebel·lió. A mitjan maig de 1936 va trobar-se amb el general Mola, director de la conspiració, per oferir-li el concurs de les guarnicions marroquines. El dia 1 de juliol 36 va tornar a Pamplona, per visitar Mola, al qual va manifestar que a Melilla ja estaven a punt per protagonitzar el sollevament. Li lliurà una carta d'un altre conspirador, Juan Yagüe, inquiet perquè no es fixava la data de l'acció. "*Mola y Seguí acordaron las gestiones que era preciso realizar y que se coronaron con éxito*".¹³

El començament de la rebel·lió militar a Melilla va emmarcar-se a la Comissió de Límits, departament del servei topogràfic del Marroc, el 17 de juliol de 1936. Moltes són les narracions d'aquell episodi. Gabriel Cardona les resumeix així:

9. *Gaceta de Madrid* [GM], 12 de maig i 13 de setembre de 1923, 4 i 21 d'agost de 1925, 5 de setembre, 21 de novembre de 1926 i 6 de setembre de 1928, 2 de novembre i 6 de desembre de 1929.

10. *GM*, 29 de desembre de 1929, p. 2.015.

11. *DOMG*, 24 de juny de 1931, p. 910. Per al context, Michael ALPERT, *La reforma militar de Azaña (1931-1933)*, Madrid, Siglo XXI, 1982.

12. *El Telegrama del Rif*, 20 d'agost de 1932, p. 3.

13. Ángel VIÑAS, Miguel ULL LAITA i Cecilio YUSTA VIÑAS, *El primer asesinato de Franco. La muerte del general Balmes y el inicio de la sublevación*, Barcelona, Crítica, 2017, p. 382.

*“En la perezosa hora de la siesta melillense, los conspiradores se encontraron solos ante los guardias de asalto, empeñados en registrar. Agotados los recursos verbales, Juan Seguí decidió recurrir a la fuerza, para evitar que el hallazgo de los documentos y, sobre todo, de las armas, provocara un escándalo que obligara a intervenir seriamente al confiado Gobierno. Pidió ayuda por teléfono al cercano cuartel del Tercio. El teniente De la Torre, que recibió la llamada, era uno de los conspiradores y acudió a la Comisión de Límites con un grupo de legionarios armados de fusiles. Ante la actitud de los oficiales y el grupo de legionarios que les encañonaban, los guardias de asalto optaron por confraternizar y no registrar el edificio. Sin embargo, era imposible ocultar lo sucedido y los conspiradores se vieron obligados a adelantar la sublevación si no querían verse detenidos a las pocas horas [...] El general Romerales, confiado en el poder que le prestaba la jerarquía militar fue detenido, a punta de pistola y en el propio despacho, por el coronel Solans, el teniente coronel Seguí y el comandante Zanón”.*¹⁴

Detingut Romerales, que era el comandant general de la circumscripció, el coronel Luis Solans va nomenar la primera institució de l'Espanya sollevada: una junta de comandament encapçalada per Seguí i conformada pel tinent coronel Darío Gazapo Valdés, el comandant Luis Zanón Aldalur, el capità Carmelo Medrano Ezquerria, el tinent coronel Emilio Peñuelas Beamud i el capità Emilio Bonaplata Caballero. No cal dir que Romerales i els col·laboradors immediats foren víctimes de la repressió més dura, engegada contra els companys que no havien volgut sumar-se a la rebel·lió, entre els quals va comptar-se el comandant Edmundo Seco Sánchez,¹⁵ pare del futur historiador Carlos Seco Serrano (Toledo, 1923-Madrid, 2020), que va ser catedràtic a la Universitat de Barcelona. La repressió, després de l'èxit, era prevista a gran escala.¹⁶

14. Gabriel CARDONA, “El cataclismo de julio”, *La Guerra Civil 4*, Historia 16, 1986, p. 10-11. Per a detalls de la conspiració i l'aixecament a Melilla, els llibres coetanis de Julio MARTÍNEZ ABAD, *¡17 de julio! La guarnición de Melilla inicia la salvación de España*, Melilla, Artes Gráficas Postal Exprés, 1937; Salvador FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, *Melilla, la primera en el Alzamiento*, Melilla, 1938, i Rafael FERNÁNDEZ DE CASTRO Y PEDRERA, *El Alzamiento Nacional en Melilla*, Melilla, 1940. Per a la repressió, Vicente MOGA ROMERO, *Al Oriente de África. Masonería, Guerra Civil y represión en Melilla (1894-1936)*, Melilla, Centro Asociado de la UNED, 2005, 2 vol.

15. Nascut a Saragossa el 1889, va ser afusellat el 15 de juny de 1937. Va pertànyer a la maçoneria: Manuel de PAZ SÁNCHEZ, *Militares masones de España. Diccionario biográfico del siglo XX*, València, Centro Francisco Tomás y Valiente UNED Alzira-Valencia, Fundación Instituto de Historia Social, 2004, p. 401-402.

16. Carlos SECO SERRANO, *Militarismo y civilismo en la España contemporánea*, Madrid, Instituto de Estudios Económicos, 1984, p. 416.

MORT INESPERADA

Consolidat el triomf dels sollevats al nord d'Àfrica, Joan Seguí no va dubtar a traslladar-se al sud de la península, per tal de prosseguir la guerra contra la República d'Andalusia estant. El 18 d'agost de 1936, amb altres oficials, va viatjar des de Sevilla cap a la demarcació de Badajoz. El grup es pensava que els rebels ja havien ocupat el sector de Santa Marta de los Barros quan toparen amb uns milicians del poble. Per tal d'esquivar-los, prengueren la direcció d'Almendralejo i abandonaren el cotxe malmès pels trets dels perseguïdors. Per mirar de salvar la situació compromesa, van oferir diners a un camperol, que va delatar-los. Tot seguit, reduïts per forces populars, els militars rebels van ser exterminats poc després.¹⁷ Feta l'ocupació del poble de Feria per les tropes dels sollevats, els cossos dels sacrificats foren traslladats a Sevilla i enterrats.¹⁸

La manca de prudència va provocar, sens dubte, la mort de Seguí, quan era encara jove –només comptava 51 anys–, per la qual cosa la seva actuació en la Guerra Civil no va poder assolir un lloc destacat més enllà dels èxits inicials. Va morir sense la recompensa i sense el reconeixement material dels triomfadors de la Guerra Civil.

HERÈNCIA RECLAMADA

El conspirador figuerenc no va tenir sort, ni descendència. Fou una víctima més, una entre milers, de la Guerra Civil que ell havia propiciat. L'esposa i la germana Pilar¹⁹ aspiraren a l'herència dels béns que havia acumulat, ja que no havia fet testament. Val a dir que Seguí s'havia casat a Figueres, el 8 d'octubre de 1914, amb Nicole Valentine Denis Moreau, fet que havia reportat la premsa de la capital de l'Alt Empordà.²⁰

Un edicte d'Emilio Bartolomé Lojo, jutge de primera instància de Melilla, datat el 1940, va certificar les pretensions dels aspirants a l'herència:

“Por el presente hago saber: que en este Juzgado se ha promovido expediente sobre declaración de herederos ab-intestato de D. Juan Seguí Almuzara, de cincuenta y dos años de edad, casado, Teniente Coronel de Estado Mayor, natural de Figueras (Gerona), fallecido en Santa Marta de los Barros (Badajoz) el día dieciocho de agosto de mil novecientos trentiséis, a consecuencia de heridas recibidas del enemigo, y cuyo expediente han promovido su hermana

17. Francisco ESPINOSA, *La columna de la muerte. El avance del ejército franquista de Sevilla a Badajoz*, Barcelona, Crítica, 2007, p. 269-270.

18. “Entierro de los señores Seguí y Medina Lafuente”, *ABC*, 22 d'agost de 1936, p. 15.

19. Pilar Seguí Almuzara, a la postguerra, va ser beneficiada amb la concessió d'una administració de loteria a Madrid (*Boletín Oficial del Estado [BOE]*, 28 d'abril de 1941, p. 2.945).

20. *Empordà Federal*, 10 d'octubre de 1914, p. 3.

Dª Pilar Seguí Almuzara y su esposa Dª Nicole Valentine Denis Moreau, que son las que en tal concepto reclaman su herencia, no existiendo hijos del causante, ni teniendo ascendientes; y por medio de la presente se llama a las personas que se crean con igual o mejor derecho, para que en término de treinta días siguientes a la inserción del presente en el Boletín Oficial de las provincias de Gerona, Badajoz y de Melilla, comparezcan ante este Juzgado a reclamar dicho derecho”.²¹

Al marge de l’herència, la vídua va aconseguir el reconeixement de la pensió que li pertocava, ja en el decurs de la mateixa guerra, l’any 1938.²² A Figueres, tanmateix, el seu nom va ser el d’un fill desconegut i ignorat.

PER ACABAR

El conspirador Joan Seguí, figuerenc de circumstàncies, va pertànyer a la generació militar de 1915, definida per Julio Busquets com un grup que va patir la incomprensió dels contemporanis, la qual cosa *“les hizo sentirse oprimidos durante su juventud y detestar al sistema constitucional que no resguardaba sus derechos como minoría profesional”*. Els components que la integraren van viure la guerra d’Àfrica i, ideològicament, la disciplina castrense els formà en la lleialtat i l’ordre.²³ Personalment, s’assegurà una formació professional distingida, va fer-se un nom i assolí una destinació rellevant que va facilitar-li l’estada, més enllà de l’Estat espanyol, en territori europeu.

*Joan Seguí Almuzara,
militar i home de negocis.*

21. *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona*, 13 de febrer de 1940, p. 195.

22. *BOE*, 18 de gener de 1938.

23. Julio BUSQUETS, *El militar de carrera en España*, Barcelona, Ariel, 1971, p. 142.

L'etapa en què el militar d'origen empordanès es va desenvolupar millor, i va assolir un determinat relleu, fou durant la dictadura pretoriana i militarista de Primo de Rivera, quan va viure allunyat del país, fent funcions exteriors d'agregat a l'ambaixada espanyola a París. Incompatible amb la ideologia i la política de la República, va dedicar-se als negocis i a conspirar. Tot i ser dels primers a encendre la flama del sollevament de 1936, la dissort va acompanyar-lo ben aviat. Va passar a les narracions històriques com un home del primer moment de l'alçament, i prou. Una publicació editada a Buenos Aires, a més de constatar el paper clau en el sollevament, diu que era "*dotado de un gran atractivo personal*" i que "*demonstró poseer extraordinaria serenidad y coraje en los más difíciles momentos*".²⁴ Per a ell, malgrat aquests elogis de ritual, la Guerra Civil va representar un mal negoci.

24. *Crónica de la Guerra española. No apta para los irreconciliables*, Buenos Aires, Codex, 1966, fascicle 7. p. 147.